

Documente de arhivă

Românii de la Muntele Athos între religie și dictat

Dr. Adina Berciu-Drăghicescu

Catedra de Științele Informării și Documentării,
Facultatea de Litere, Universitatea din București

E-mail: adina_berciu2002@yahoo.com

Dr. Adina Berciu-Drăghicescu este profesor universitar la Catedra de Științele Informării și Documentării a Facultății de Litere, titular al cursului de arhivistică și documentaristică. Este preocupată de domenii precum: arhivistică, muzeologie, heraldică, sigilografie, numismatică, vexilologie, miniaturistică.

Rezumat

După o scurtă introducere privind organizarea administrativă și religioasă a Muntelui Athos și întemeierea schiturilor românești Prodromu și Lacu, comunicarea demonstrează, pe baza de documente de arhivă prezența elementului românesc aici încă din secolul al IX-lea. Accentul cade pe viața călugărilor români athoniți din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până în prezent. Se scoate în evidență situația grea a acestora, plasați mereu între viața religioasă inițiată și susținută de Patriarhia Română și guvernul român și poziția grecilor reprezentată prin acțiunile antiromânești ale Marelui Lavre, M-rea care controlează și administrează, din 1924 și până în prezent, cele două schituri românești.

Afirmațiile din comunicare se bazează pe documente aflate în fondurile de la Arhivele naționale și de la Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Străine.

Cuvinte cheie: români, Muntele Athos, documente de arhivă

Conform tradiției, originile vieții monahale athonite s-ar afla în timpul împăraților Constantin cel Mare (313-337) și Teodosie (408-434), când merg până se presupune că s-au așezat aici primii călugări. După ocuparea Palestinei (638) și Egiptului (640) de către arabi, unii călugări din aceste țări se refugiază la Muntele Athos, iar în secolele VIII-IX, în timpul disputelor iconoclaste, alți călugări din Imperiul bizantin se retrag tot aici.

Cea mai veche mănăstire este Marea Lavră, întemeiată de Atanasie Athonitul (963), urmată de Iviru (972), Vatoped, Filoteu, toate datând înainte de anul 1000. În secolul al XI-lea iau ființă mănăstirile Esfigmenu, Dohiar, Xenofon, Xiropotam, Caracalu, Costamonitu și Zografu. În secolul al XII-lea Rusicon și Hilandar iar în secolul al XIV-lea Cutlumuș, Pantocrator, Sfântul Pavel, Grigoriu, Simonpetra.

În decursul vremii, numărul mănăstirilor a variat, după cum au evoluat evenimentele istorice. În timp unele au dispărut, altele au fost asimilate, iar ordinea lor ierarhică s-a schimbat. În prezent la Athos sunt 20 de mănăstiri mari, cărora le aparține teritoriul și conducerea. Pe lângă acestea se mai află 8 schituri, circa 20 de chilii, multe colibe și câteva mici sihăstirii. Schiturile, chiliile, colibele și celelalte așezări monahale se găsesc sub controlul și administrația mănăstirilor pe teritoriul cărora se află. Ele nu dispun liber de averea lor și nici nu participă la conducerea Sfântului Munte.

Condusă până în secolul al XVIII-lea de un Protos, comunitatea athonită începe să fie îndrumată treptat de adunarea colectivă a celor 20 de egumeni ai marilor mănăstiri, denumiți inițial *proistoși* și apoi *epistați*. Aceștia, împărțiți în cinci grupe de câte patru epistați, alcătuiesc Epistasia, care exercită conducerea prin rotație, în fiecare an de la 1 iunie până la sfârșitul lunii mai a anului următor. Cei patru epistați ai fiecărui grup, aleg din sânul lor un președinte care ține cârja Primatului și poartă titlul de Protoepistat sau Protosul Sfântului Munte,

Ca organ administrativ permanent, superior Epistasierii, funcționează Adunarea Extraordinară sau Sfânta Sinaxă, formată din reprezentanții celor 20 de mănăstiri, iar ca organ legislativ și judecătoresc, Dubla Adunare Bianuală sau Sintaxa Dublă Extraordinară. Acestea se întrunesc de două ori pe an în orașelul Careia, capitala Athosului.

Comunitatea athonită s-a bucurat din secolul al IX-lea și până la cucerirea Constantinopolului de către otomani (1453), de autonomie teritorială și administrativă din partea împăraților bizantini. Sultanii otomani au confirmat și au întărit aceste privilegii, iar cele 8 tipicoane I (972), II (1046), III (1394), IV (1406), V (1574), VI (1783), VII (1810), VIII (1910), au asigurat autonomia administrativă, politică și religioasă a Sfântului Munte.

După cucerirea Constantinopolului în anul 1453 și până la mijlocul secolului al XIX-lea, susținerea Muntelui Athos a revenit Țărilor Române. Fără ajutorul masiv, material și moral al românilor, așezămintele Sfântului Munte, cu toată autonomia dată de turci nu s-ar fi putut menține.

Evenimentele politice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea au adus problema Sfântului Munte în

atenția Conferințelor de pace europene. Astfel prin Tratatul de pace de la Berlin (1878), se întăreau privilegiile Sfântului Munte. Situația a rămas neschimbată până la Războaiele Balcanice (1912 – 1913). În noiembrie 1912 armata greacă a ocupat Muntele Athos, iar puterile europene și-au rezervat dreptul de a decide asupra statutului acestuia în cadrul Conferinței de pace de la Londra.

În noiembrie 1913, Muntele Athos era declarat autonom, independent și neutru. Primul Război Mondial a împiedicat aplicarea hotărârilor Conferinței de la Londra. Guvernul grec a instalat la Careia funcționari de poliție pentru asigurarea ordinii. În anul 1918 Chinotita de la Careia, capitala Sf. Munte, în colaborare cu un consilier grec, întocmea un statut în care se specifica autonomia, neutralitatea și independența în condițiile stipulate la Tratatul de la Londra din anul 1913.

Grecia recunoștea autonomia Muntelui Athos și prin Tratatul de la Sèvres (1920), iar la Conferința de la Lausanne (iulie 1923), în urma războiului greco-turc, Muntele Athos rămânea sub administrație elenă cu titlu de teritoriu sub mandat. La începutul anului 1924 o comisie alcătuită din cinci călugări a alcătuit Statutul Muntelui Athos, semnat la 10 mai 1924 de reprezentanții a 19 mănăstiri athonite, mănăstirea rusă Sfântul Pantelimon refuzând să-l semneze. În anul 1925, Patriarhia de la Constantinopol, a acceptat statutul, iar guvernul elen emitea la 16 septembrie 1926 Decretul – lege intitulat „Despre ratificarea regulamentului Sfântului Munte Athos”. Prin acest statut, schiturile, chiliile și colibele athonite sunt declarate anexe ale celor 20 de mari mănăstiri; se stabilește numărul mănăstirilor mari la 20, se refuza dreptul de proprietate al celorlalte așezăminte, cu excepția celor 20; se prevede obligativitatea cetățeniei grecești pentru toți monahii athoniți indiferent de naționalitate; se declară schiturile, chiliile, colibele, proprietate neînstrăinabilă a mănăstirilor tutelare; se interzicea transformarea schiturilor în mănăstiri sau a chiliilor în schituri și a colibelor în chilii, se oprea vânzarea chiliilor și colibelor fără aprobarea prealabilă a mănăstirilor tutelare, care erau declarate primul cumpărător; se limita la trei numărul monahilor cu drept de moștenire asupra unei chilii.

Constituția elenă, elaborată în anul 1926 proclama suveranitatea statului grec asupra Muntelui Athos și interzice orice modificare a sistemului administrativ în ceea ce privește numărul mănăstirilor și regulile ierarhice sau raportul lor cu așezămintele dependente de ele. Statul elen era reprezentat de un guvernator iar puterea judecătorească era exercitată de autoritățile mănăstirești și Chinotită.

Deși Constituția Greciei a suferit după anul 1926 mai multe modificări, statutul Muntelui Athos a rămas neschimbat. Astfel constituția

elenă din iunie 1975 stabilește că Muntele Athos reprezintă o regiune care se autoadministrează, dar face parte din statul grec. Din punct de vedere spiritual, Muntele Athos se află sub jurisdicția directă a Patriarhiei Ecumenice, iar monahii primesc cetățenia greacă. Statul elen asigură menținerea ordinii și securității publice în Dfântul Munte. Prin urmare, prerogativele civile, politice și bisericești ale organelor de conducere ale Sfântului Munte au fost transferate în competența statului grec care le exercită de fapt.

De la jumătatea secolului al XIV-lea și până în secolul al XIX-lea, nenumărate documente grecești, slavone și românești dovedesc că toate mănăstirile Sfântului Munte au beneficiat de întreținere, refacere și înzestrare prin contribuția voievozilor, boierilor și credincioșilor români. Începând cu Vladislav I și sfârșind cu ultimii demnitari români din secolul al XIX-lea, mănăstirile athonite au primit ajutoare în bani, le-au fost închinat moșii, sate, mănăstiri, păduri, podgorii, bălți, vămi, vaduri de mori etc. La jumătatea secolului al XIX-lea, toate aceste proprietăți aduceau un venit anual de aproximativ 7 milioane de piaștri, în timp ce bugetul Principatelor Române era atunci de 50 de milioane de piaștri, prin urmare reprezenta 1/7 din bugetul lor. Făcând aceste danii, poporul român, voievozii și biserica lui au fost, alături de împărații bizantini, cei mai de seamă spijinitori ai așezămintelor Sfântului Munte.

Documentele athonice atestă prezența elementului românesc la Muntele Athos încă din secolul al IX-lea, prin prezența românilor sud-dunăreni. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea, documentele încep să ateste daniile domnitorilor români dar și existența la Sfântul Munte a unor monahi români. Numărul monahilor români, athoniți a sporit în timp, înregistrându-se la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea un proces de afirmare a vieții monahale la Sfântul Munte. Ei au viețuit alături de călugării greci, ruși, bulgari, sârbi sau în chilii și colibe proprii. La mijlocul secolului al XVIII-lea ei au pus bazele schitului românesc Lacu, pe moșia mănăstirii Sfântul Pavel. După unele informații el a fost întemeiat de câțiva călugări de la Mănăstirile Neamț, Căldărușani, Cernica și de la câteva din Basarabia. La mijlocul secolului al XIX-lea se ridică din temelii schitul românesc Prodromu pe moșia mănăstirii Lavra. După ce în anul 1820, călugării moldoveni Justin și Patapie au cumpărat de la mănăstirea Lavra chilia Ianucopole, datorită evenimentelor de la 1821 au revenit în țară și chilia a reintrat în proprietatea originară. În aprilie 1852, călugării moldoveni Nifon și Nectarie, cu sprijinul domnitorului Grigore Ghica și al Mitropolitului Sofronie, au recumpărat chilia Ianucopole cu

70000 de lei aur și au încheiat cu mănăstirea Lavra un nou act, prin care așezământul primea denumirea de schit chinovial moldovenesc. În iunie 1853, Grigore Ghica atribuie schitului un fond anual de 3000 de galbeni, iar în iunie 1856, Patriarhul Ecumenic de la Constantinopol dă un singhiliu, întărind actul încheiat de Lavra cu părinții Nifon și Nectarie. În martie 1857, starețul schitului Prodromu, Nifon, solicită Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Nifon, să binecuvânteze zidirea noii biserici a schitului și să încuviințeze o condică pentru strângerea de milostenii, cerere care a fost acceptată.(1)

La 19 iunie 1871, domnitorul Carol I recunoștea dreptul schitului românesc Prodromu de a se bucura de protecția legilor țării, iar în sigiliul său era înscris „Sigiliul Chinoviului Român”, în loc de moldovenesc, în semn de recunoaștere a contribuției tuturor românilor și a schimbării intervenite după Unirea din 1859.

Din deceniul al treilea al secolului al XIX-lea au izbucnit la Muntele Athos conflicte cu caracter național. Rând pe rând, rușii, apoi sârbii și bulgarii au obținut reprezentare în Chinotita de la Careia (rușii – mănăstirea Rusicon, sârbii – mănăstirea Hilandar, bulgarii – mănăstirea Zografu). Călugărilor români athoniți nu li s-a recunoscut de către elementul grec majoritar dreptul de a se organiza distinct. Ei erau subordonați în continuare, în totalitate, atât eclesiastic, canonic cât și economic mănăstirilor grecești. Un rol însemnat în atitudinea grecilor față de români l-a avut secularizarea averilor închinat, realizată de Alexandru Ioan Cuza în anul 1863. Grecii pierdeau cele mai importante resurse pe care le primiseră până atunci din Țările Române.

În aceste condiții, monahii români, indiferent că veneau din România, Transilvania, Basarabia, încep să-și constituie chilii și colibe prin cumpărarea fie a terenului, fie chiar a acareturilor de la mănăstirile grecești. Comparând datele furnizate de ministrul plenipotențiar al României la Constantinopol, Ghika Brigadier, în martie 1901, de superiorul schitului românesc Prodromu, Antipa Dinescu, în septembrie 1905 și de Memoriul istorico-statistic asupra Muntelui Athos și situația călugărilor români athoniți din anul 1908, rezultă că la începutul secolului al XX-lea existau 32 de centre românești athonice cu un număr de 628 de monahi români trăitori în cele două schituri românești, Lacu și Prodromu, precum și în 24 de chilii și 26 de colibe. Nu ne vom ocupa de chiliile și colibele românești.

După 1863, după Legea secularizării averilor mănăstirești închinat Muntelui Athos, situația călugărilor români de la Sf. Munte s-a înrăutățit considerabil.

Documentele menționează situația Schitului Lacu și Prodromu.

Astfel monahul de la Prodromu, Ghedeon, elabora în 8 iunie 1881 un Memoriu (2), asupra situației schitului Lacu. După ce descria locul arid de pe moșia mănăstirii Sfântul Pavel, pe care era situat schitul, monahul aprecia că grecii acceptaseră așezarea călugărilor români „fiindcă este cu greu de locuit de alte națiuni și mai cu seamă de greci”. Și pentru că monahii români plăteau bir anual mănăstirii Sfântul Pavel, Ghedeon continua: „în tot anul îl vinde românilor acest loc și el tot grecesc este (3). Monahul prodromit descria situația de „clăcași grecești” a monahilor români de la schitul Lacu, care viețuiau în 50 de case constituite de ei. Unii locuiau singuri, alții câte doi, trei sau patru. Cele 50 de case formau fiecare „o stăpânire” și erau supuse mănăstirii Sfântul Pavel, care, „numai ea este în drept a-i judeca și a hotărî pentru dâșii cum voiește”. Mănăstirea chiriarhică recunoștea dintre ei pe unul ca „reprezentant sau dichiu și doi membri, însă anual”. Acești reprezentanți ai schitului erau obligați să respecte învoiala cu mănăstirea chiriarhică „iar nu cu interesul naționalității din care se compune acest loc”. Prin urmare, monahul prodromit deplângea lipsa de autonomie a monahilor români de la schitul Lacu „și, într-un cuvânt, stăpânire românească nu este acolo, ci grecească”. Și el demonstra în continuare „cum acest loc se vinde și niciodată nu este vândut”. (4)

Este explicat sistemul care funcționa la Muntele Athos în relațiile dintre cele 20 de mănăstiri independente și schiturile și chiliile dependente de ele. Și monahii chiliilor care alcătuiau schitul Lacu le cumpărau de la Mănăstirea Sfântului Pavel, căreia îi plăteau un bir anual, iar dacă vindeau o treime din prețul încasat revenea mănăstirii. Dacă titularul chiliei deceda și nu avea moștenitori (diadohi), chilia revenea mănăstirii, iar dacă avea diadoh, acesta plătea mănăstirii a treia parte din valoarea chiliei. Mai mult, era semnalat faptul că „nimeni nu are voie să aibă mai mulți ucenici, ci numai unul sau cel mult doi”, fapt ce determina într-adevăr vinderea și cumpărarea chiliilor în mod repetat, aducând venituri mănăstirii chiriarhice.

Se specifica faptul că monahii schitului nu puteau „avea nici o relație cu vreo autoritate bisericească și politicească în numele lor sau al națiunii lor, ci numai în numele mănăstirii celei grecești”. Urmarea acestei lipse de autonomie era că, „orișicând ar vrea acea mănăstire a desființa acest schit Lacu și a-l transforma în grecesc poate prea bine, pentru că numele lui este schitul Lacu al mănăstirii Sfântului Pavel, iar nu al românilor și, deși se numește astăzi de noi, de români, schitul Lacu Românesc, este numai un nume simplu, iar nu propriu, dat și recunoscut de mănăstirea supremă Sfântul Pavel sau de vreo altă autoritate”. (5)

În privința modului de întreținere a călugărilor schitului se arata în memoriu, că unii dintre ei veneau cu bani din România, din care se întrețineau, alții confecționau linguri și cruci, „însă cu toții, în genere, sunt datori a săpa viile mănăstirești grecești și a le culege alunii și olivii”. Aceste îndatoriri ale călugărilor schitului către mănăstirea chiriarhică erau apăsătoare și le îngreuna peste măsură existența. Călugărul Ghedeon aprecia faptul că monahii trebuiau să dea dovadă de umilință, însă „eu zic umilit fie, dar înaintea lui Dumnezeu și a lepădării de poftă”, iar nu umilit prin interzicerea manifestării naționalității lui și a „progresului spiritual cuvenit națiunii lui, niciodată la aceasta nu trebuie umilit, ci să fie egal”. Călugărul prodromit, care viețuia la celălalt schit românesc, care ducea o luptă îndelungată cu mănăstirea Lavra, pentru recunoașterea unor raporturi echitabile în relațiile dintre schituri și mănăstiri, arăta și care erau urmările lipsei de egalitate în drepturi și ale supremației monahilor greci athoniți.

Monahul Ghedeon arăta că majoritatea călugărilor schitului Lacu erau săraci și nu aveau cu ce plăti birul anual. În acest scop, pentru a-i ajuta, statul român le dădea subvenția anuală de 1200 de lei. Se arăta și cum foloseau ei subvenția: pentru plata birului tuturor călugărilor către mănăstirea Sfântului Pavel, pentru reparații „la trebuințele comune ale lor, adică biserici și mori”, pentru acoperirea cheltuielilor făcute la sărbătoarea hramului Sfântului Dimitrie „și să nu mai umble cu talerul pe la greci din mănăstire în mănăstire”, iar atunci când mai rămâneau bani, se dădeau celor mai săraci dintre ei.

Starețul și epitropii prezentau un raport la sfârșitul fiecărui an, înaintea Soborului schitului, asupra modului cum fusese folosită subvenția. Se constata că unii călugări voiau ca subvenția să fie împărțită de la început între ei, lucru care ar fi dus la situația ca „tot cel care are mai mult să ia mai mult și cel care nu are, să ia mai puțin și să fie silit a-și plăti birul de unde știe și când are nevoie de reparații și cheltuieli comune să umble cu talerul pe la ușile grecilor”. Așadar, se considera că modul cum era folosită subvenția era corect.

Din memoriu reiese că monahul Ghedeon nu cunoștea conduita noului dăciu al schitului, dar existau zvonuri despre niște neînțelegeri între călugări asupra modului de întreținere a subvenției. Dăciul depusese subvenția schitului pe anul 1880 la schitul Prodromu, obținând o dobândă de 5% pe an, fie pentru „neînțelegerile între ei sau nu au avut trebuință neapărată acum de bani”.

În încheierea Memoriului, monahul prodromit, sugera guvernului român să le „ordoneze să-i întrețină după cum am zis mai sus... Iar, de

găsește guvernul de cuviință, să-i împărțească între ei, apoi împărțească-i, și când au necesități comune, umble cu talerul pe la ușile străinilor, dacă le face onoare”. (6)

La 24 martie 1883, într-un memoriu înaintat consulului român la Salonic, duchiul Iustin împreună cu toți părinții și frații schitului Lacu, în număr de 67, se plâneau că „ne aflăm în mare strâmtoare, împilați întru toate dinspre Sfânta Mănăstire, lemnele ce le-am avut prin grădini ni le-am tăiat”. Mai mult, birul anual, care fusese până atunci de 12 lire, fusese mărit la 25 de lire otomane „și cei mai mulți dintre noi nu sunt în stare ca să-și scoată pâinea zilnică”, fiind nevoiți să ceară călugărilor ruși de la mănăstirea Sfântului Pantelimon „câte puțini posmagi”. Aceasta, explică ei, din cauza faptului că fuseseră secularizate mănăstirile închinat din România în decembrie 1863, iar monahii greci, supărați, îi înfruntau, spunându-le: „duceți-vă la guvernul vostru, că el ne-a luat moșiile noastre!”. Mai mult decât atât, biserica era într-o avansată stare de degradare, încât era „rezemată în lemne, stă să cadă și voie de a se reînnoi nu ni se dă” (7). Consulul era rugat „de a nu fi trecuți cu vederea, chibzuiți precum Dumnezeu v-a lumina, arătați unde se cuvine ca să ne mai ușurăm de această nevoie”. (8)

În perioada următoare schitul a primit subvenția din partea statului român uneori cu întârziere, însă situația lui era precară față de situația schitului Prodromu. La 12 mai 1905, într-un memoriu adresat ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, arhimandritul Antipa Dinescu, starețul schitului Prodromul evidențiază situația monahilor români de la schitul Lacu, care au cerut mănăstirii chiriarhice Sfântul Pavel să reclădească biserica Sf. Dimitrie care se ruina pe aceeași temelie. „Li s-a dat voie, însă cu condițiune ca suma de bani necesară să se dea în mănăstire, iar grecii să tocmească meșteri zidari și tâmplari la lucrarea bisericii și să fie plătiți tot de ei, din banii adunați din milostenie cu condică, de monahii români, îndatorându-i a face oarecare îmbunătățiri și în biserica mănăstirii. Încântați de multe laude și promisiuni, le-au luat cu încetul atâția bani, încât au făcut tâmpla de piatră de marmură, multe iconostase și alte îmbunătățiri în interiorul bisericii catedrale a mănăstirii, plus cadouri particulare”. Și arhimandritul arăta că noua biserică a schitului Lacu a ajuns să coste „îndoit și pentru aceasta, căci banii se depuneau în mâna grecilor și ei îi speculau după cum voiau”. Când au voit să sfințească noua biserică, grecii le-au cerut monahilor români de la schitul Lacu încă 500 de lire turcești „în folosul mănăstirii, cu un cuvânt să o răscumpere încă o dată. Neavând și nici voind a le mai da bani li s-au dat voie să slujească Sfânta Liturghie numai cu Sfântul Antimis. Vom vedea în viitor ce va mai urma”. (9)

În timpul Primului Război Mondial, schitul Lacu, nu mai primea nici un ajutor din țară. Dintr-un memoriu adresat primului ministru, I. I. C. Brătianu, la 21 iulie 1919,, rezultă că în schit viețuiau 70 de monahi „care trăim cum numai un singur Dumnezeu știe” și care, din cauza marilor greutăți materiale, își amanetaseră chiliile. Aceștia solicitau ajutor de la „patria noastră mamă și la sfetnicii ei, de a se milostivi asupra noastră cu ceea ce vor binevoi”. Semnau dachiul, ieromonahul Nicolai și epitropii, Sava Rădulescu și ieromonahul Iosif. (10)

La 10 august 1920, dachiul Ioanichie monahul, împreună cu epitropii, acordau o împuternicire ieroschimonahului Damaschin „pronumit M. Beju”, român din Transilvania, proprietar al chiliei Buna Vestire care făcea parte din schitul Lacu, pentru a primi din partea guvernului român subvenția pentru perioada 1915 – 1920. În locul banilor, dachiul solicita „să ne dea grâu” și alte lucruri ce erau necesare viețuitorilor schitului „fiindcă-n țara grecească era scump și banii românești nu umblă”. (11) Din referatul întocmit pe împuternicire rezulta că nu se eliberase nimic pentru perioada 1915 – 1920, în bugetul pe anul 1920 figura 1400 de lei, iar pentru 1917 – 1919 fodul fusese reportat.

La 15 martie 1922, dachiul chiliei Sfântul Ierarh Nicolae din schitul Lacu, Eftimie monahul, îi scria Episcopului de Argeș, Visarion Puiu, că a achitat datoriile pe care le avea, totuși mănăstirea chiriarhică Sfântul Pavel „nu-mi îngăduie a mai trăi aici, invocând fel de fel de motive cu totul neserioase. Mi-a ordonat să vând casa, ceea ce eu n-am făcut încă. M-a anunțat acum că va veni cu chinoul să mă dea afară cu ucenicii împreună”. Monahul athonit se hotărâse împreună cu ucenicii, „văzând atâtea tulburări, nesiguranța și lipsa de orice sprijin în străinătatea aceasta”, să se retragă într-un schit din Basarabia, „unde nu vom mai fi socotiți ca sarea în ochi și vom scăpa de a mai robi străinilor”. Îl rugau pe Visarion Puiu, „ca după cum altădată ne-ați arătat toată bunăvoința și tot sprijinul... și vom fi toată viața recunoscători celui ce ne va scăpa din robia străină în care ne aflăm, unde cel ce judecă condamnă și execută, neavând cui ne plânge durerea”. (12)

Monahul Eftimie Movilă, superiorul chiliei Sfântul Nicolae din același schit, îi scria aceluiși episcop, Visarion Puiu, și-l recomanda pe schimonahul Inochentie de la chilia Înălțarea Domnului, unde era stareț ieromonahul Ioachim, ca fiind „călugăr cu viață bună și cu ajutorul lui Dumnezeu... să-l binecuvânteze și să-l ajute să vadă Episcopia Argeșului și alte mănăstiri”. Monahul Eftimie intenționa să viziteze și el țara „dacă se vor mai alina evenimentele prin care treceau ... În Muntele Athos domină o scumpete și o criză nemaipomenită la toate, nu știu până când”. (13)

După anul 1924, când monahismul athonit intră în criză, schitul Lacu decade spiritual și material. Monahii bătrâni se sting din viață unul câte unul. Tinerii nu mai vin, în primul rând din cauza pedicilor puse de autoritățile elene. Chiliile se pustiesc și se ruinează. Procesul se accentuează după anul 1945, când regimul comunist întrerupe orice legătură cu Muntele Athos și când ajutoarele ce mai veneau din partea credincioșilor români încetează cu totul. În anul 1975, schitul Lacu mai avea doar 4 monahi bătrâni în frunte cu egumenul Neofit Negară. În anul 1976 soseau din țară 3 călugări tineri: ieromonahul Iulian Lazăr, monahul Meletie Ifrim de la Mănăstirea Sihăstria și monahul Melchisedec de la Mănăstirea Putna (14).

În prezent Schitul Lacu mai are 10 chilii și alte câteva în ruină, și este locuit de 40 de călugări români:

Cea mai importantă dintre ele, chilia Buna Bestire, are 9 monahi în frunte cu starețul Ștefan Nițescu;

Chilia Sfântul Artenie – 8 monahi, stareț părintele Pimen;

Chilia Sfântului Proroc Ilie – 2 monahi, stareț părintele Sofronie;

Chilia Întâmpinarea Domnului – 4 monahi, stareț părintele Paisie;

Chilia Sfântului Ierarh Nicolae – 5 monahi, stareț părintele Rafael;

Chilia Acoperământul Maicii Domnului – 3 monahi, stareț părintele Isidor;

Chilia Sfântul Antonie cel Mare – 4 monahi, stareț părintele Nichifor;

Chilia Intrarea în Biserică a Maicii Domnului – stareț monahul Pimen Vlad.

Pentru întreținerea schitului, statul român ar trebui să reînceapă acordarea unei subvenții așa cum a procedat în 2007 cu celălalt schit românesc, Prodromu, pentru că și monahii isihăști din chiliile Schitului Lacu duc aceeași viață a sfințeniei, prin ascultare, nevoiță și rugăciune.

Schitul Prodromu, a trecut și el prin numeroase perioade de tulburări, parte din cauza certurilor dintre călugări, parte din cauza poziției și atitudinii Patriarhiei de la Constantinopol.

Călugării români de la Prodromul au fost dezbinați la un moment dat: unii au trecut de partea Mănăstirii Lavra, ceilalți au rămas să susțină cauza românească, să obțină recunoașterea ridicării schitului Prodromul la rang de mănăstire.

În primăvara anului 1881 a avut loc un mare proces între mănăstirea Lavra și Schitul Prodromul, apoi s-a întrunit sinodul de la Constantinopol, starea schitului rămânând aceeași, ba chiar mai rău.

Călugării adresează memorii Minist. Cult. și Instr. Publice (15), acesta Minist. Afac. Străine. (16)

Năzuința călugărilor români de a li se recunoaște dreptul distinct de comunitate națională era justificată. Ideea pentru care s-au străduit multă vreme, aceea de a obține recunoașterea ridicării schitului românesc Prodromu la rang de mănăstire, cu toate drepturile aferente, alături de cele 20 existente, între care 17 grecești, una rusească, una bulgară și una sârbească, nu a exclus nici o eventuală altă soluție, care să le asigure un statut aparte, pe baze naționale, recunoscut ca atare.

Întreaga lor acțiune a urmărit doar aspecte de organizare și regim de existență sau stare materială, nepunându-se în nici un fel în discuție problemele de credință sau de autoritate religioasă. Această năzuință românească era îndreptățită și din cauza constrângerilor venite din partea clerului grec. Călugării români erau supuși diverselor abuzuri în ceea ce privește contractele, taxele, dările, interzicerea culturilor, a ridicării de noi lăcașuri sau locuințe, a închinovierii unor călugări sau a împiedicării noilor veniți de a se stabili ca monahi acolo. Mari greutăți erau făcute cu hirotonisirea sau înaintarea în grade, cu folosirea pădurilor și a surselor de apă. (17)

Astfel, într-un memoriu din 13 iunie 1881 al călugărilor români de la schitul Prodromul adresat Ministrului Cultelor, se arăta „ca numărul părinților să fie mărginit, ceea ce dă Lavrei motiv de a avea drept de autoritate înăuntrul schitului, care ar fi o mare înjosire pentru români ca monahii greci viind în schit să numere pe părinții români ca pe niște dobitoace, deoarece toate schiturile locale, atât chinoviale, cât și idiorithmr (de sineși) greci, ruși, bulgari și sârbi, nu sunt constrânși în număr hotărât de părinți, ci numai chinoviul român, pretenție ce nu corespunde cu spiritul actual de fundație a schitului. Că cheresteaua pentru care am plătit până acum și suntem datori a plăti totdeauna pe viitor câte 1000 lei vechi, ca să ni se dea pentru toate trebuințele casei, ni se interzice”. (18)

Un alt memoriu al monahilor de la schitul Prodromu, din 29 septembrie 1881, sublinia poziția părtinitoare a Patriarhiei de la Constantinopol, care, pe de o parte, promitea reprezentanților României sprijin și, pe de altă parte, nu recunoștea drepturile așezămintelor românești, ba mai mult le restrângea. Astfel, în urma unei audiențe la Patriarhie a consulului României la Constantinopol, Al. Fara, din însărcinarea Mitropolitului Primat român în privința situației schitului Prodromu, Patriarhul a răspuns că: „hotărârea ce a dat-o contra drepturilor schitului nostru, prevăzută în singhiliul din 1876, a făcut-o nevrând și că i-a promis că dacă schitul va intra în negocieri de pace cu Lavra, conform hotărârii ce a dat P.S.S. la 13 august a.c. și neîmpăcându-se,

atunci P.S.S. are să dea un singhiliu mai bun decât cel din 1876... Cu asemenea promisiuni P.S.S. Patriarhul din Constantinopol mai înainte de a elibera hotărârea P.S.S. din 13 august a.c., a asigurat pe onor. Dl. Dimitrie Brătianu, pe onor Dl. N. Bordeanu, precum și pe onor. Dl. Olănescu, prim secretar al legațiunii române din Constantinopol, că P.S.S. nu va ataca drepturile schitului nostru român prin singiliul din 1876. Care promisiuni s-au adevărit false, după cum se constată în menționata hotărâre. De asemenea și acum din câte a promis onor. Dl. Fara, nici una va îndeplini, ci numai că voiește să se profite de ocazie. Pentru aceasta fac toate tentațiunile ca chestia schitului nostru român să nu intre pe canalul politic, spre a fi recunoscut formal de autoritatea guvernului otoman, că România cere un stabiliment de pioși români în Muntele Athos; și așa să-și piardă schitul toate drepturile recunoscute de Marea Biserică prin singiliul din 1876, care este pus sub scutul european și prin acest mod să înlăture dreptul guvernului român de a apăra acest sacru stabiliment, lăsându-l la dispozițiunea Sanctității Sale și a grecilor lavrioți”. (19)

Monahii români implorau autoritățile române să nu creadă „falsele promisiuni de la Fanar; nici una n-a admis și nici că vor admite, ci numai că vor să profite de ocaziune (ceea ce este rușinos pentru națiunea română, a fi jucată ca o păpușă de politica grecilor)... și pierzând odată ocaziunea progresării sale, care i se oferă prin art. 62 al Tratatului de la Berlin, se pierde și orice altă speranță de prosperitate morală și materială, de la care națiunea noastră s-ar fi putut cândva nu puțin profita” ... (20).

Art. 62 al Tratatului de la Berlin, invocat de monahii români în memoriu, prevedea garanții internaționale pentru Sfântul Munte: „ecleziasicii pelegri și călugării tuturor naționalităților se vor bucura de aceleași drepturi, avantaje și privilegii... Călugării din Muntele Athos, oricare ar fi țara lor de origine, vor fi menționați în posesiunile și avantajele lor anterioare și se vor bucura fără nici o deosebire de deplina egalitate de drepturi și prerogative”. (21)

În urma conflictului dintre Prodromu și Marea Lavră din perioada 1880 – 1890, Lavra acționase și ea urmărindu-și interesele.

După 1910, conducătorul Comunității Fraților Români de la Athos, Teodosie Soroceanu împreună cu Starețul de la Prodromul Antipa Dinescu, vor relua seria memoriilor adresate Bisericii Ortodoxe Române și Guvernului, solicitând din nou, ridicarea schitului la rangul de mănăstire, alături de cele 20 de mănăstiri athonite. „Saptes prezice mănăstiri pentru greci, una pentru ruși, una pentru sârbi și una pentru bulgari, socotim că ar putea deocamdată să fie de ajuns, și ca un omagiu adus Țărilor Române, să

se fi gândit cineva ca să nu fim cum suntem azi, în condiții umiltoare pentru noi toți ca națiune, fără nici o mănăstire acolo”. (22)

Statul român și-a sporit preocuparea pentru îmbunătățirea situației monahilor români. Războaiele Balcanice au dus la modificarea situației politice din zonă, în luna noiembrie 1912 statul grec lua în stăpânire Peninsula Chalcidică și introducea starea de asediu. Autoritățile otomane erau înlăturate, dar era garantată păstrarea autonomiei Sfântului Munte. La Conferința de la Londra era discutată situația călugărilor athoniți și se avansau mai multe soluții: fie rămânerea în cadrul statului otoman cu vechiul regim, fie încorporarea în statul grec cu un regim de autonomie, fie crearea unei organizații independente sub garanție internațională. Ministrul român de la Londra, N. Mișu, sugera autorităților române să se înțeleagă în privința obținerii „a cel puțin un vot în Adunarea de la Careia (Chinotita), fie prin cumpărarea drepturilor autonome ale unei mănăstiri părăsite, sau prin recunoașterea chiliilor noastre ca mănăstiri independente, ceea ce va fi mai greu”. (23)

La 3 octombrie 1913 Chinotita de la Careia hotăra păstrarea sistemului existent, transferând drepturile Imperiului Otoman către regatul grec și respingând ideea internaționalizării sau neutralității Muntelui Athos. Ocazia favorabilă a rezolvării pozitive a solicitărilor monahilor români athoniți din vara anului 1913 a fost pierdută.

În anul 1914, izbucnea la schitul Prodromu un conflict între o parte a călugărilor și starețul Antipa Dinescu, care era acuzat de nerespectarea Regulamentului adoptat în anul 1891. Starețul era dat afară cu forța din funcție și din schit. Trimis să soluționeze conflictul, consulul general al României la Salonic, G. C. Ionescu, constata în februarie 1915 că răzvrătirea era condusă de mănăstirea Lavra, iar „dezordinea și necinstea care domnește în mănăstirile grecești se va înrădăcina și la Prodrom”. (24) Conflictul de la Prodromu se va derula între anii 1914 – 1917 și va reizbucni în martie 1919, deoarece călugării răzvrățiți, ce fuseseră exilați, au fost reinstalați în schit cu ajutorul autorităților elene.

Din documentele păstrate în fondul Ministerului Cultelor și Artelor la DANIC, rezultă că în aprilie 1920, călugării de la Prodromu l-au ales stareț pe protosinghelul Simeon Ciomondra, dar nu a fost recunoscut de Lavra, pentru că era născut în Macedonia, iar articolul 4 din hotărârea sinodului din 1883, prevede ca starețul să fie român născut în România. În 1921 a fost ales un altul Hrisostom Apostolache.

În iulie 1922, Mitropolitul Primat, Miron Cristea, înainta Ministerului Cultelor, un Memoriu în care solicita intervenția pe lângă

autoritățile elene pentru obținerea independenței schitului și numirea unui reprezentant în Chinotita de la Careia (25).

Dar instabilitatea de la conducerea schitului și certurile dintre călugării prodromiți continuau însă, aducând grave prejudicii imaginii acestuia și demersurile autorităților române.

În cadrul reformei agrare făcută în Grecia în 1924 s-a trecut și la exproprierea moșiilor aparținând mănăstirilor athonite. Numai moșiile mănăstirii sârbești Hilandar dar și metocul din insula Thassos al schitului Prodromu, nu fuseseră încă expropriate. În toamna anului 1927 acesta a fost expropriat, confiscându-se recolta, măslinii, uneltele, teascul de ulei, tot ce aveau acolo și o fără nici o despăgubire ameninându-se însăși existența schitului Prodromu.

A urmat o perioadă extrem de grea pentru călugării athoniți în general și pentru cei de la schitul Prodromu în special. Dependența de mănăstirea Lavra, lipsa unui reprezentant în Chinotita de la Careia care să le apere drepturile, exproprierea metocului din insula Thassos, impunerea cetățeniei elene, conflictele dintre călugări întreținute de Lavra, disensiunile create de adoptarea noului calendar, proasta administrare a bunurilor din țară și apoi ruperea legăturilor cu România după instaurarea regimului comunist, au făcut ca cel mai important schit românesc de la Muntele Athos să decadă economic, iar călugării să dispară unul câte unul, fără să poată aduce ucenici din țară care să-i înlocuiască.

În luna iunie 1963, când Patriarhul Justinian a participat la festivitățile dedicate mileniului Muntelui Athos, a vizitat și schitul Prodromu. Grădinile schitului erau bine întreținute, și în el viețuiau 18 călugări, în frunte cu arhimandritul Veniamin Popa, care-i urmasa la conducere, ieromonahului Arsenie Mandrea, din anul 1946. Starețul remarcă faptul că Justinian era primul Patriarh al României care vizita schitul, și solicita ajutor pentru efectuarea reparațiilor necesare clădirilor și bisericii, precum și trimiterea de călugări din țară pentru „împrospătarea personalului monahal”(26). Acest lucru se va întâmpla abia peste un deceniu. Arhimandritul Veniamin Popa a condus schitul în perioada 1946-1975, fiind urmat de protosinghelul Ilarion Lupașcu, în perioada 1975-1984. În anul 1975 soseau în schit patru călugări tineri de la mănăstirea Sihăstria, iar în perioada 1978-1985, mai veneau încă 8 monahi. La conducerea schitului începând cu anul 1984 și până în prezent se găsește arhimandritul, Petroniu Tănase, remarcabil duhovnic și teolog athonit.

În anul 1986, schitul era locuit de 16 monahi, dintre care șase aveau peste 50 de ani, iar restul erau monahi tineri, cu vârste între 27 și 35 de ani.

În perioada următoare statul român a donat schitului un tractor cu remorcă și o mașină de teren. Față de vremurile trecute, când schitul dispunea de venituri de la proprietățile din țară și de la metocul din insula Thassos, în prezent este unul dintre cele mai sărace de la Muntele Athos.

După anul 1990, cu ajutorul statului român și al altor donatori, s-au refăcut o parte din atelierele schitului, a fost restaurată biserica principală, brutăria, sinodiconul, corpurile de chilii din partea de sud, de nord și de apus, arhondaricul, bucătăria și trapeza, s-a îmbunătățit sistemul de aprovizionare cu apă, prin instalarea unor conducte metalice și construirea a două cisterne de apă. A fost construit un drum carosabil între schit și Marea Lavră.

În prezent, la schitul Prodromu viețuiesc 27 de călugări români, conduși de venerabilul arhimandrit Petroniu Tănase.

La 23 aprilie 2007, prin Legea nr. 497, s-a instituit cadrul juridic referitor la sprijinul financiar acordat de statul român schitului Prodromu. S-a alocat anual de la bugetul de stat, prin bugetul Ministerului Culturii și Cultelor, o sumă în lei echivalentă cu 250000 de euro, destinată „acoperirii cheltuielilor de restaurare și întreținere a clădirilor de incintă și a celor 4 biserici, realizării de materiale cu caracter de promovare, precum și pentru susținerea activităților acestui schit” (27). La 7 aprilie 2008, Parlamentul României modifică articolul 4 al acestei legi aducând precizarea că această sumă este destinată „restaurării, reparării, întreținerii și administrării clădirilor din incintă și a celor 4 biserici; achiziției de mijloace fixe pe baza listei de investiții, avizată conform dispozițiilor legale în vigoare; activităților de întreținere și producție în regie proprie; plății unor activități de manoperă și prestări de servicii; susținerii activităților existențiale și spirituale ale monahilor, primirii și cazării pelerinilor; realizării unor materiale destinate promovării schitului”(28). Se reia, astfel tradiția, întreruptă timp de o jumătate de secol, de sprijinire a acestui centru de înaltă trăire spirituală.

În concluzie putem afirma că:

Așezămintele monahale românești de la Muntele Athos reprezintă și astăzi ortodoxia românească în acele locuri, iar scăderea drastică a numărului monahilor athoniți și a lăcașurilor lor de cult, nu trebuie să lase societatea românească indiferentă. Faptul că aceste așezăminte au fost sprijinite constant de statul român, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la Primul Război Mondial, cu subvenții și ajutoare însemnate pentru construirea și întreținerea bisericilor și a chiliilor, reprezintă o atitudine care trebuie reluată în zilele noastre, spre a putea salva cel puțin cele două schituri și cele câteva chilii românești în care mai pâlpaie

încă, cu mari strădanii personale ale acestor monahi, tradiția românească în Muntele Athos.

Faptul că în anul 2007, statul român a acordat o subvenție de 250000 de euro pe an pentru schitul Prodromu, este un prim gest, care dovedește că societatea românească nu i-a abandonat pe acești fii ai ei, care au ales să se retragă în Muntele Athos și să se roage pentru acest popor din care fac parte suportând întregul dictat al călugărilor greci de-a lungul timpului. Acordarea de ajutoare bănești și materiale trebuie însă să se îndrepte și către monahii români ai schitului Lacu, ca și către chiliile care au în urmă o istorie de peste 140 de ani, și care sunt păstrătoare și continuatoare ale tradiției monahale românești.

Prin urmare, statul, diplomația, Patriarhia Română, dar și societatea românească, trebuie să vegheze ca viețuirea monahilor români athoniți să fie decentă, pentru a putea reprezenta mai departe valorile ortodoxiei românești la Muntele Athos. Căci, așa cum subliniază actualul stareț al schitului Prodromu, părintele Petroniu Tănase, „Documentele păstrate sunt mărturii grăitoare, care pun în lumină gândul și fapta acestor monahi împlinite departe de hotarele țării lor, la îndemnul conștiinței lor naționale românești” (29).

Referințe bibliografice

- (1) D.A.N.I.C., *fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 268/1975, f. 123-124.
- (2) AMAE. *fond Constantinopol*, vol. 276, nepaginat.
- (3) *Ibidem*.
- (4) *Ibidem*.
- (5) *Ibidem*.
- (6) *Ibidem*.
- (7) *Ibidem*, *fond Problema 15*, vol. 21, f. 31.
- (8) *Ibidem*.
- (9) *Ibidem*.
- (10) *Ibidem*, *fond Ministerul Cultelor*, Direcția Contabilități, dosar 956/1919, f. 1.
- (11) *Ibidem*, dosar 100/1920, f. 4.
- (12) *Ibidem*, *fond Visarion Puiu*, dosar 9, f. 17.
- (13) *Ibidem*, f. 22.
- (14) VASILESCU, Gh.; IGNATIE Monahul. *Românii și Muntele Athos*: vol. 2, București: Lucman, 2007, p. 241.
- (15) *Ibidem*, f. 13, *fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 6/1881, f. 11.
- (16) *Ibidem*, f. 15.
- (17) ZBURCHEA, Gh. *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică*: secolul VIII-XX. București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 1999, p. 169.
- (18) D.A.N.I.C., *fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice*, dosar 6/1881, f. 24.

- (19) *Ibidem*, f. 46.
- (20) *Ibidem*, f. 47.
- (21) ZBURCHEA, Gh. *Op. cit.*, p. 165.
- (22) *Școli și biserici românești din Peninsula Balcanică: documente: 1864-1948: vol.1.*
București: Editura Universității din București, 2004, p. 257.
- (23) *Ibidem*, p. 39.
- (24) *Ibidem*, p. 293.
- (25) DANIC, *fond Ministerul Cultelor și Artelor*, dosar 11/1992, f. 44.
- (26) VASILESCU, Gh.; IGNATIE Monahul. *Op. cit.*, p. 210.
- (27) *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 298/8 mai 2007, p. 6.
- (28) *Ibidem*, nr. 283/22 aprilie, 2008, p. 2.
- (29) VASILESCU, Gh.; IGNATIE Monahul. *Op. cit.*, vol. 1, p. 402.